

РЕЙТИНГОВЕ ОЦІНЮВАННЯ ЗАКЛАДІВ ОСВІТИ ЯК ЗАСІБ РОЗВИТКУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ КРАЇНИ

RATING ASSESSMENT OF EDUCATION INSTITUTIONS AS A MEANS OF DEVELOPING THE RESOURCE POTENTIAL OF THE COUNTRY

Розглянуто стан та принципи ранжування навчальних закладів у світі, особливості та види рейтингів навчальних закладів в Україні, виявлено проблеми щодо формування системи показників рейтингового оцінювання. Виявлено, що в Україні розроблена й використовується низка методик оцінювання навчальних закладів, зроблені перші кроки до побудови єдиної методології й методики рейтингового аналізу. Проте розробники методики оцінювання навчальних закладів, які є складними системами, закликають широкий загал науковців та користувачів до участі в критичному аналізі запропонованої методики. **Ключові слова:** освіта, навчальний заклад, школа, університет, рейтингове оцінювання, рейтинг, освітня послуга.

Рассмотрены состояние и принципы ранжирования учебных заведений в мире,

особенности и виды рейтингов стремительных заведений в Украине, выявлены проблемы по формированию системы показателей рейтинговой оценки. Виявлено, что в Украине разработана и используется ряд методик оценивания учебных заведений, сделаны первые шаги к построению единой методологии и методики рейтингового анализа. Однако разработчики методики оценивания учебных заведений, которые являются сложными системами, призывают широкую общественность ученых и пользователей к участию в критическом анализе предложенной методики.

Ключевые слова: образование, учебное заведение, школа, университет, рейтинговое оценивание, рейтинг, образовательная услуга.

УДК 338.012

Лейбович А.В.

аспірант

Запорізький національний університет

The state and principles of ranking of educational institutions in the world, peculiarities and types of ratings of bulk establishments in Ukraine are considered, problems with the formation of a system of indicators of rating estimation have been identified. It was revealed that in Ukraine a number of methods of evaluation of educational institutions were developed and used, the first steps were taken to construct a unified methodology and methodology of rating analysis. However, developers of assessment methodologies for educational institutions, which are complex systems, call for a wide range of scientists and users to participate in the critical analysis of the proposed methodology. This study combines a new theoretical and methodological approach to understanding the key focus of the development of regional information management in the context of the development of socio-economic processes. At present, work is being done on the development and improvement of various methods of ranking secondary schools. Each rating has specific goals and has relevant target groups of users. The Ministry of Education and Science, Youth and Sports of Ukraine declares that all ratings have the right to exist. Priority and recognized rating will be recognized based on the principles of availability, openness, transparency, transparency and responsibility of the developer for the quality of the rating system itself. This indicates that the work on the method of ranking NS is not stopped. The most commonly used national ratings, such as UNESCO TOP 200 Ukraine and Compass, the international rating "Webometrix". Thus, we can conclude that in Ukraine there is a need for a critical look at the proposed rating system of educational institutions. This is due to the fact that there is no absolute precise methodology for determining ratings. Therefore, the main task of rating developers remains their further improvement. In addition, it is extremely important to develop a ranking methodology in order to increase the country's human capital to fully exploit the resource potential of the state.

Key words: education, institution, school, university, rating assessment, rating, educational service.

Постановка проблеми. У світовому та європейському освітньому просторі рейтингові системи набули широкого розповсюдження та застосування у різних сферах економічної, соціальної, політичної діяльності. Рейтингове оцінювання діяльності навчальних закладів усіх форм власності є невід'ємною складовою національного моніторингу освітніх послуг. Ця складова задовольняє попит споживачів таких послуг та ринку праці щодо репутації навчального закладу, стимулює конкуренцію, сприяє активізації участі цільових груп у формуванні сучасних вимог до рівня підготовки фахівців. Адже в школах і гімназіях, ліцеях і коледжах, інститутах та університетах народжуються не тільки нові ідеї, засади духовного та економічного зростання держави, але й готується нове покоління компетентних професіоналів, які здатні реалізувати їх практично в умовах розбудови соціально орієнтованої економіки.

Система освіти постійно перебуває під впливом динамічних змін політико-правового, соціально-економічного, міжнародного, науково-технологічного, екологічного, соціально-культурного

характеру та інше. Забезпечення якості освіти у цій ситуації залежить від адекватної упереджувальної реакції вищих навчальних закладів на ці зміни.

Таким чином, окреслюється перелік причин, що зумовлюють проведення постійного моніторингу освіти та застосування рейтингів навчальних закладів, а саме: загострюється міжнародна конкуренція шкіл та університетів; студенти та викладачі пізнають та порівнюють якість освіти за межами рідної країни; поступово формується єдина міжнародна точка зору на те, яким повинен бути високоякісний навчальний заклад для того, щоб повною мірою розкрити ресурсний потенціал країни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблемам рейтингового управління, зокрема побудові рейтингових моделей, присвячені праці відомих вітчизняних вчених, зокрема В. Вітлінського [1], Ю. Лисенка [2], В. Тимохіна [3]. В працях означених вчених розглядалися питання побудови рейтингових оцінок для економічних систем різного призначення, визначення етапів рейтингового управління підприємствами та методів застосу-

вання побудованих рейтингів в прийнятті рішень, при цьому кожний автор розглядає окремий вид рейтингової моделі, що відповідає завданням його дослідження, в той час як дослідження всього різноманіття рейтингів і способів їх застосування в управлінні закладами освіти залишалось поза розглядом.

Постановка завдання. Метою даного дослідження є аналіз застосування рейтингового оцінювання в Україні та світі для закладів освіти з метою розвитку ресурсного потенціалу країни.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні одна з глобальних цілей багатьох країн – розвиток людського капіталу. В основі розвитку цього специфічного виду капіталу лежать конкурентоспроможна і гнучка система освіти, яка включає в себе середні та вищі навчальні заклади, в тому числі університети світового класу. І навіть ці університети «на смерть» б'ються за кожну нову, більш високу позицію в глобальних рейтингах вузів.

Рейтинг вищих навчальних закладів (ВНЗ) привертає великий суспільний інтерес: щорічно він стає предметом підвищеної уваги ЗМІ, його ретельно вивчають студенти, керівники установ, політики і роботодавці. Незалежно від ставлення до них, рейтинги відіграють помітну роль у формуванні думки, яке складається у людей про той або інший навчальний заклад. Не випадково Європейська комісія нині фінансує розробку нового багатомірного міжнародного рейтингу вищих навчальних закладів, а також низку інших проектів з рейтингування й суміжної тематики.

Щодо системи середньої освіти конкуренція є не менш гострою, хоча і не набуває такого широкого розголосу.

В Україні розроблена й використовується низка методик оцінювання навчальних закладів, зроблені перші кроки до побудови єдиної методології й методики рейтингового аналізу. Проте розробники методики оцінювання навчальних закладів, які є складними системами, закликають широкий загал науковців та користувачів до участі в критичному аналізі запропонованої методики.

Глобалізація економіки призвела до глобалізації конкуренції. Цей процес не обминув і такі специфічні господарські структури, як навчальні заклади. У багатьох країнах розгортається велика робота, пов'язана зі складанням національних та глобальних рейтингів закладів освіти, покликаних інформувати громадськість, принаймні, про найкращі школи та вузи країни та світу. Відносно коротка історія існування рейтингів навчальних закладів показує, що вони перетворюються в один із значущих інструментів конкурентної боротьби та освітньої політики.

Перший досвід складання міжнародних рейтингів освітніх закладів, а саме університетів було набуто ще у 1997 р., коли журнал AsiaWeek

склав класифікацію найбільших університетів Азіатсько-Тихоокеанського регіону. І хоча у 2001 р. цей рейтинг припинив існування, за час його проведено було набуто важливий досвід. Початок систематичної роботи над побудовою системи глобальних (загальносвітових) рейтингів університетів пов'язують з 2003 р. На цей час існують вже близько десятка авторитетних глобальних рейтингів університетів, роль яких дедалі зростає. Для багатьох країн попадання в топ-лист глобальних рейтингів стало майже національною метою, від досягнення якої багато в чому залежить міжнародний престиж держави.

Велика кількість глобальних рейтингів університетів набувають властивості справжньої лавини, яка з кожним роком посилює свій вплив на різні сторони життя суспільства. Найбільш вражаючим прикладом цього впливу є голландський імміграційний закон, згідно з яким пріоритет на в'їзд в країну надається людям с високою професійною кваліфікацією, яку підтверджує диплом університету зі списку Топ-150 глобального рейтингу. Для цього в Голландії існує власний глобальний рейтинг університетів Leiden Ranking (LR), який складає Лейденський університет (Centre for Science and Technology Studies, Leiden University). Така робота для вишів Європи здійснюється з 2000 р., а для загальносвітової вибірки – з 2003 р.

На даний час існує велика кількість різноманітних глобальних рейтингів навчальних закладів. Їх можна класифікувати за наступними групами.

Першу групу складають **традиційні** рейтинги, які засновані на оцінці великого числа об'єктивних показників діяльності гімназій (ліцеїв) та університетів (індекси активності наукових публікацій та цитувань, показники ресурсного забезпечення, успішності кар'єри випускників та ін.) До їх числа належать китайській Academic Ranking of World Universities (ARWU), тайванський Performance Ranking of Scientific Papers (PRSP), французький Professional Ranking (PR) і голландський Leiden Ranking (LR) рейтинги.

Другу групу утворюють **репутаційні**, або персоніфіковані, рейтинги, засновані на обробці думок експертів, отриманих в результаті спеціальних опитувань. До числа таких належить поки тільки британський рейтинг World Reputation Rankings (WRR).

Третю групу складають **віртуальні**, або Інтернет-рейтинги, які засновані на показниках популярності сайтів навчальних закладів в Інтернет-середовищі (частота відвідувань, кількість посилань та ін.). До цієї групи належать: іспанська Webometrics (Web), вірменський «АркаЛер» і анонімний рейтинг World Universities Web Ranking (4ICU).

Четверту групу утворюють **змішані**, або **гібридні**, рейтинги, при складанні яких використовують «суміш» трьох попередніх методоло-

гій. В даний час – це, як правило, синтез традиційних і репутаційних рейтингів. До їх числа відносяться англійський Times Higher Education (THE), англійський Quacquarelli Symonds (QS), американський Newsweek «The Top 100 Global Universities» (NTGU), американський US News. Розподіл глобальних рейтингів за різними типами зведено в табл. 1.

За наявністю такої кількості світових (глобальних) рейтингів постають питання: який з них є кращим, на який з них слід орієнтуватися, який рейтинг викликає найбільшу довіру? Зі спробою відповісти на ці питання на даний час вже здійснюються дослідження, наприклад, щодо їх корельованості тощо. Цікавими в цьому аспекті є результати досліджень громадської думки. Одне з таких опитувань було проведено компанією «Thomson Reuters» спільно з «Ipsos Insight Corporation», ведучою дослідницькою фірмою, зайнятою розробленням та впровадженням онлайн-опитувань. Дослідження охопило 350 респондентів (учнів, студентів і співробітників навчальних закладів) більш ніж з 30 країн світу. Зокрема, була визначена популярність трьох рейтингових систем (рис. 1).

Результати дозволяють зробити наступні висновки.

По-перше, найбільш популярним і впізнаваним глобальним рейтингом освітніх закладів є британський THE; на другому місці з великим відривом стоїть китайський ARWU, замикає ж опитувальний лист американський WBU. По-друге, виявлена закономірність поширюється і на представників Азії, які віддають явну перевагу європейському рейтингу в порівнянні з азіатським. Більш того, жителі Азії демонструють навіть більшу обізнаність про THE, ніж представники всіх інших регіонів.

По-третє, американський рейтинг WBU, будучи формально глобальним, по сфері застосування є все-таки швидше локальним та регіональним; представники інших частин світу дуже мало з ним знайомі.

Таким чином, можна констатувати, що між глобальними рейтингами на світовій арені розгорнулася боротьба за визнання широким мас, яке закріплюється в результатах авторитетних опитувань. Наявність безлічі різних національних та глобальних рейтингів призвело до спроб їх стандартизації та оцінки ступеня узгодженості. Так, у 2004 році, в Бухаресті Європейським центром освіти ЮНЕСКО (UNESCO-CEPES) було створено Інститут стратегії в області освіти в Вашингтоні та Міжнародна експертна група по ранжируванню (IREG). А,

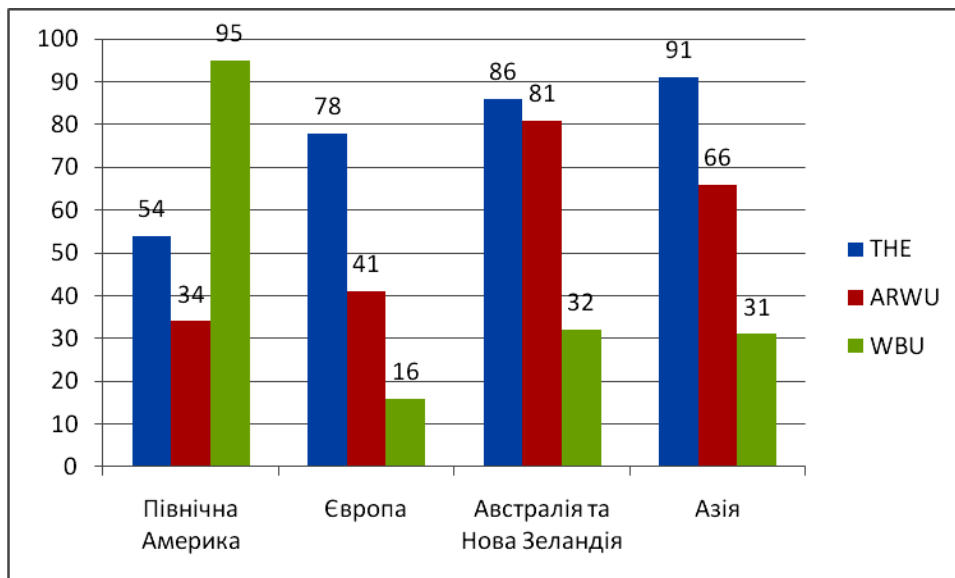

Рис. 1. Рівень впізнаваності (знайомства) респондентів з різними рейтинговими системами, 2018 р.,%

Джерело: сформовано автором на основі [6]

Таблиця 1

Розподіл глобальних рейтингів навчальних закладів за типами

Тип глобального рейтингу навчальних закладів			
Традиційний	Репутаційний	Віртуальний	Гібридний
ARWU		Web	THE, QS
PRSP, LR	WRR	4ICU	NTGR, WBU
PR		АркаЛер	GUR

Джерело: сформовано автором на основі [6]

з 18 по 20 травня 2006 року в Берліні відбулась Друга нарада (IREG) для вироблення принципів та стандартів ранжирування навчальних закладів – Берлінських принципів ранжирування навчальних закладів.

Результатом цієї ініціативи була розробка основ створення та поширювання загальнонаціональних, регіональних та світових рейтингів. Ці основи відображено у таких напрямках: а) визначення цілей та задач ранжирування, б) розробка показників та їх ваг, в) збір та обробка даних, г) презентація результатів ранжирування. Враховуючи неоднорідність використовуваних методик, прийняті принципи ранжирування створили умови до появи системи постійного покращення та вдосконалення методик, використовуваних в проведенні таких рейтингів, сприяли вдосконаленню ранжирування та оцінки якості освіти.

До Берлінських принципів, яких необхідно дотримуватися при визначенні цілей та задач ранжирування, віднесено такі:

1. Бути одним із різнопланових підходів до оцінки витрат на освіту, процесів та результатів.
2. Ясно розуміти задачі та цільові аудиторії.
3. Визнавати різноплановість освітніх закладів та приймати до уваги відмінності задач та цілей їх діяльності.
4. Забезпечувати ясність спектра джерел інформаційних ресурсів, використовуваних в ранжируванні, та індикаторів, генерованих кожним таким ресурсом.

5. Враховувати лінгвістичний, культурний, економічний і історичний контекст систем освіти, у відношенні яких проводиться ранжирування [7].

Таким чином, глобальні рейтинги навчальних закладів вже щільно вплетені в національну політику багатьох країн, ставши помітним фактором ринку освітніх послуг. В основі цієї (за думкою багатьох фахівців, гіпертрофованої) ролі рейтингів лежить «правило» відносин закладу з зовнішнім світом, сформульоване Вальдемаром Сівінські (Польща): «Справи твої йдуть не так, як ти думаєш, а так, як їх сприймає громадськість».

В Україні також зроблено певні позитивні кроки щодо впровадження на національному рівні рейтингової системи оцінювання діяльності навчальних закладів, але це стосується лише системи вищої освіти. У 2003 році за ініціативою та підтримкою Науково дослідного інституту прикладних інформаційних технологій Кібернетичного центру НАН України було створено Центр міжнародних проектів «Євроосвіта». Місією Центру є імплементація принципів міжнародної експертизи та рейтингового оцінювання діяльності вищих навчальних закладів України, моніторинг якості знань, розроблення та реалізація міжнародних освітньо-наукових проектів, програм, різнопланових заходів, спрямованих на вдосконалення

інформаційної інфраструктури в Україні, розвиток та розширення впровадження новітніх інформаційних технологій (ІТ) [7].

На даний час здійснюється робота щодо розроблення та удосконалення різних методик ранжирування середніх навчальних закладів. Кожний рейтинг передбачає конкретні цілі і має відповідні цільові групи користувачів. Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України декларується, що усі рейтинги мають право на існування. Пріоритетним і визнаним рейтингом буде визнаний такий, що ґрунтується на принципах доступності, відкритості, прозорості, гласності та відповідальності розробника за якість самої рейтингової системи. Це свідчить, про те, що робота над методикою ранжирування НЗ не припиняється.

Найбільш часто використовуються національні рейтинги, такі як ЮНЕСКО «ТОП-200 Україна» та «Компас», міжнародний рейтинг «Вебометрикс».

Висновки з проведеного дослідження. Таким чином, можна зробити висновок, що в Україні існує необхідність у критичному погляді на запропоновану систему рейтингового оцінювання навчальних закладів. Це обумовлено тим, що немає абсолютних точних методик визначення рейтингів. Тому основним завданням розробників рейтингів залишається їх подальше поліпшення. Крім того, вкрай важливим є розвиток методології ранжирування з метою підвищення людського капіталу країни для розкриття ресурсного потенціалу держави повною мірою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вітлінський В. В., Оболенська Т. Є., Жигочька Н. В. Моделювання рейтингової оцінки вищого навчального закладу. *Економічна кібернетика*. 2000. № 3, 4. С. 64–73.
2. Тимохина Я. В., Тимохин В. Н. Модель управління мотивацією на промисловому підприємстві. *Міжнародний журнал «Економічна кібернетика»*. Донецьк : ДонНУ, 2008. № 5-6. С. 72-77.
3. Рефлексивные процессы в экономике: концепции, модели, прикладные аспекты: коллективная монография ; под ред. Р.Н. Лепы : НАН Украины, Институт экономики пром-сти. Донецьк : АПЕКС, 2010. 306 с.
4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Національної рейтингової шкали» від 26 квітня 2007 р. N 665 // Відомості Верховної Ради.
5. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України. – Рейтинг вищих навчальних закладів III-IV рівнів акредитації МОНмолодьспорту URL: <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/higher-education/rejting/> (дата звернення: 28.01.2019).
6. Сайт видання U.S. News & World Report URL: <http://www.usnews.com> (дата звернення: 28.01.2019).
7. Офіційний веб-сайт Центру міжнародних проектів "Євроосвіта" URL : <http://euroosvita.net> (дата звернення: 28.01.2019).